
Kulturelt akseptabel tvang

FORSIDEBILDET

I rommet som har psykiatrihistorie som tema, står et langbad på en dominerende plass midt på gulvet. På veggene sees også andre tvangsmidler, blant annet en tvangstrøye. Begge foto Øivind Larsen

Stockholm har et fint og påkostet medisinsk museum som ligger i tilslutning til Karolinska Institutet. Museet er innredet i det tidligere Eugeniahemmet

Da Gunnel Svedberg disputerte på et arbeid om psykiatriske behandlingsmetoder i den første delen av 1900-tallet (1), forflyttet hun seg tilbake til en tid da psykiatrien var temmelig annerledes enn i dag. Vel hadde man enkelte beroligende medikamenter som i noen grad kunne dempe utagerende pasienter, men psykiatriske sykehus var ofte preget av uro og uforutsigbar atferd. Åpenbart sterkt lidende pasienter kunne rase ut, med betydelige pleieproblemer som følge. Dette skapte blant annet frykt hos personalet, noe som igjen virket inn på holdningene overfor de syke.

Datidens bruk av tvangsmidler må forstås på denne bakgrunn. Selv ved vanlige sykehus var det mye strenghet og mange medisinsk begrunnede restriktive rutiner som ikke ville blitt akseptert i dag. Men ved psykiatriske sykehus hadde man i tillegg tvangsmidler som i ulik grad innskrenket den fysiske bevegelsesfriheten og dermed hindret de syke i å skade seg selv eller andre – fra innelåsning til remmer og tvangstrøyer. At dette kunne være nødvendig, tidens medisinske muligheter tatt i betraktning, må vi sannsynligvis godta. Hvilken innvirkning tvangsmidlene hadde på pasientenes grunnlidelser, er vanskelig å bedømme retrospektivt, men dette kunne det vært interessant å vite mer om.

Svedberg viet i sin avhandling langbadet spesiell oppmerksomhet. På slutten av 1800- og inn i 1900-tallets mellomkrigstid var langbad en ofte brukt behandlingsmetode i Sverige. Pasientene ble plassert i en stor badestamp fylt med vann som skulle holde 34 – 36 °C. For at vannet skulle holde på temperaturen, og for at pasienten ikke skulle slå om seg og søle ut vannet, kunne badet dekkes med et tett overtrekk av seilduk, slik at bare hodet stakk opp. Og badet kunne vare lenge, fra noen få timer til et døgn eller kanskje mer. Angivelsene er upresise her. Metoden ble brukt for de urolige og alvorlig syke. Den skulle ikke anvendes ved lettere depresjoner eller angst, for slike tilstander kunne bli forverret.

Rent praktisk var det en arbeidskrevende behandlingsform. Vann skulle varmes. I en tid da man stort sett fyrte med ved, var dette ingen spøk. Vannet skulle også skiftes tre ganger i døgnet og oftere ved forurensning. Det var gjerne de yngste blant personalet som ble satt til denne tunge jobben.

Ideologisk har imidlertid langbadet spesiell interesse. Badeterapi og bruk av vann i medisinsk øyemed har tradisjoner helt tilbake til antikken. Ingen vil heller benekte at det kan virke avslappende å ta seg et varmt bad. Slutten av 1800- og begynnelsen av 1900-tallet var også de store kurbadenes tid – en tid da badeterapien hadde en oppblomstring og en positiv anseelse, både medisinsk og sosialt. Innføringen av langbadet i psykiatrien kommer samtidig. Langbadet kommer også på samme tid som en økende motstand mot tvangsbehandling i psykiatrien. Langbadet får en symbolverdi, et tegn på at den nye tid også er kommet til psykiatrien. Langbadet står frem som en human, vitenskapelig og moderne behandling.

Men sett i medisinsk-historisk lys er det en tvetydighet ved metoden. Der satt de urolige pasientene i varmt vann i et tosifret antall timer til huden gjerne ble pastøs og oppløst, holdt nede med seildukstrekk og godsnakk fra sykepleieelever. Var ikke dette også tvang?

En form for tvang som nettopp på denne tiden var kulturelt akseptabel?

Øivind Larsen

ØivindLarsen

LITTERATUR

1. Svedberg G. Omvårdnadstraditioner inom svensk psykiatrisk vård under 1900-talets första hälft. Stockholm: Institutionen för klinisk neurovetenskap, sektionen för psykiatri, Karolinska Institutet, 2002.
-

Publisert: 30. august 2002. Tidsskr Nor Legeforen.

© Tidsskrift for Den norske legeforening 2026. Lastet ned fra tidsskriftet.no 24. februar 2026.